

Foglalkoztatási-gazdasági együttműködések és szolgáltatások fejlesztése Fejér megyében című, TOP-5.1.1-15-FE1-2016-00001 azonosítószerű projekt keretében készült műhelytanulmány

Mezőföldi tanulmányok 17.

2020. december 30.

**Társadalmi innováció, mint a közösségek
fennmaradásának záloga**

Tócai Alexa

A közösségek második görbéje – a társadalmi innováció elméletéről

Az egyén, mint biológiai egyed, a helyi közösség, mint társadalmi egység és a nyugati világrend, mint civilizációs, kulturális forma számára egyaránt a fennmaradás a legfontosabb kihívás. Azok a külső hatások és belső strukturális, értékrendi vagy akár életmódbeli változások, melyek állandó mozgásban tartják a világot, a társadalmi alrendszereket, a lokális szereplőket és végső soron az embereket lehetnek a fennmaradást segítő, de éppen az ellen ható tényezők is.

2016 októberében volt szerencsém Charles Handy gazdaságfilozófus előadásán Budapesten személyesen is megismerkedni a „második görbe” elméletével¹, a társadalom megújításával kapcsolatos elgondolásával. Arra a kérdésre keresve a választ, hogy a munka, család, demokrácia, helyi közösségek, kormányzás, vállalkozások stb. tekintetében mely trendek maradnak fenntarthatók, és melyek nem, a választ az alapoknál kell keresni: milyen életciklus jellemzi ezeket a társadalmi alrendszereket. Minden emberi szervezet, intézmény kezdve a legkisebb közösségektől, a nagy birodalmakig az életciklusuk elején befektetéseket igényelnek, aztán eljön a pont, amikor fejlődésnek, bővülésnek indulnak, hogy aztán a növekedés megtorpanjon és leszálló ágba kerüljön. Hogy ezt elkerüljük, még a leszálló ág előtt új befektetésekkel, néha radikális változtatásokkal, új irányra van szükség. Ezt a változást – a második növekedési görbét - még az eredeti tevékenység életciklus görbéjének felfelé ívelő szakaszában kell elindítani, vagyis a csúcs elérése előtt. Ez pedig innovációt igényel adott szervezeti vagy közösségi szinten. Az 1961-ben alapított Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet, ismert angol mozaik szóval OECD, mint globális szervezet számára Handy több olyan háttér tanulmányt is készített a kilencvenes években, melyben szorgalmazza, hogy a 38 fejlett, többségében európai állam által alkotott OECD tűzze zászlajára a társadalmi megújulást, az új társadalmi megoldások, módszerek, javaslatok, jó gyakorlatok feltérképezését, megvitatását és lehetséges alkalmazásait, mindennek előtt azonban, mint személetet népszerűsítse. Ebben az olvasatban az OECD, azt a megközelítést tette magáévá, mely szerint a társadalmi innováció olyan új megoldások tervezését és megvalósítását jelenti, amelyek koncepcionális, folyamat-, termék- vagy szervezeti változást jelentenek, és amelyek végső soron az egyének és közösségek jólétének (welfare) és jól-létének (wellbeing) javítását

¹ Handy, Charles (2016): A második görbe - Gondolatok a társadalom megújításáról. HVG Könyvek Kiadó.

célozzák. A szociális gazdaság és a civil társadalom számos kezdeményezése innovatívnak bizonyult a társadalmi-gazdasági és környezeti problémák kezelésében, miközben hozzájárult a gazdasági fejlődéshez is. Ám a társadalmi innovációban rejlő lehetőségek teljes kiaknázása érdekében olyan politikai keretre is szükség van, amely támogatja az állami, non-profit és magánszereplőket abban, hogy közösen építsenek ki és hajtsanak végre társadalmilag innovatív megoldásokat. Ez hozzájárul a társadalmi-gazdasági kérdések, problémák kezeléséhez, javítja a területi (regionális, térségi, mikrotérségi) ellenálló képességet a nem várt külső hatásokkal szemben (pl. Covid, környezeti hatások, háborús helyzet, energia krízis, infláció stb.) és segít olyan lokális vagy regionális közösségi válaszok kidolgozásában, amelyek a várható, de előre nem tervezhető rendkívüli eseményekre adhatók a jövőben.

Az OECD már 1982-ben létrehozta az ún. LEED Programot (Local Employment and Economic Development Programme), mely 2000-ben bővült ki a Társadalmi Innovációk Fórumával hat ország (Franciaország, Olaszország, Spanyolország, Kanada, USA, Mexikó) szervezeteinek részvételével. Ez a fórum fogadta el a fenti definíciót és kezdte megszerezni a társadalmilag innovatív kezdeményezések első sorozatát.

A millenium éve egy másik transznacionális szervezetet is újragondolásra készítetett, nevezetesen az Európai Uniót, melynek vezetői szintén érzékelve a gazdasági válság sokasodó jeleit, 2000 márciusában az úgynevezett Lisszaboni Stratégiában² kötelezték el magukat, hogy az Európai Unió a világ legdinamikusabb és -versenyképesebb tudásalapú gazdaságává váljon, olyan társadalommá, amely képes a fenntartható gazdasági növekedésre, több és jobb munkahellyel, nagyobb társadalmi kohézióval és a környezet iránti tisztelettel. A Lisszaboni Stratégia szerteágazó célrendszeréből több minden teljesült, de a legfontosabb nem, az Európai Unió nem vált a világ legversenyképesebb térségévé. A kudarcra válaszul 2010-ben alkotott EU2020 stratégia sem tartalmazott új fejlesztési, támogatási programokat, költségvetést, és elfogadásával nem változtattak meg rendeleteket és irányelveket sem, így nem meglepő, hogy a legfőbb célok 2020-ra sem teljesültek. Nemhogy nem lett az Európai Unió a világ leginkább versenyképes térsége, a 2016-os „Brexit” népszavazás nyomán, az EU egyik legerősebb gazdasága mára az Uniót is elhagyta, az azóta bekövetkezett negatív változások (migrációs nyomás kezelésének problémái, orosz-ukrán háborúhoz való viszony, rekord méretű infláció, energiakrízis, öregedő társadalom, csökkenő termékenységi arányok stb) pedig csak fokozták a

² https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-r1.en0.htm

helyzetet melynek megoldása mind-mind társadalmi innovációért kiált.

A kudarc oka véleményem szerint az, hogy Európa „túl sokat akart”, Lisszabon óta gyakorlatilag egységes európai államot, föderációt próbált létrehozni, miközben a világ a XXI. században inkább már a hálózatokról, az együttműködésekről, a jóval lazább konföderációról, a lokális és regionális térségi, ágazati és területi partnerségekről szól.

Ismert, hogy Joseph Schumpeter (1883–1950) osztrák közgazdász kapcsolta össze először az innovációt a gazdasági fejlődéssel és kidolgozta az innovációelmélet alapjait³. A több, mint 100 éves modellt már számtalan ponton meghaladta a tudomány, de érdemes rögzítenünk, hogy miért is számított egyedülállónak a gazdasági fejlődés elméletéről – 1911-ben (!) – írott tanulmánya. Részben azért, mert neoklasszikus gazdasági elmélet képviselői közül Schumpeter az egyetlen, aki kialakítja a tőkés fejlődés önálló elméletét. Ezen belül a kulcskérdés, hogy mi az a gazdaságon belüli erő, amely a rendszert fejlődésre készíti, továbbá hogyan megy végbe ez a fejlődés. A választ Schumpeter gondolatvilágának kulcs szavai - az innováció és a vállalkozó - adják meg. Elméletében a gazdasági fejlődés alapja az új kombinációk (új javak, új termelési és kereskedelmi eljárások, új piacok, új beszerzési források, stb.) megvalósítása, a gazdaság új utakra terelése pedig a vállalkozók funkciója. Igaz, a gazdasági fejlődés elméletének kidolgozása a polgári közgazdaságtanban később más úton indult el, de a technikai változást, az innováció és a vállalatnagyság összefüggéseit, vagy az iparszerűvé vált kutatási-fejlesztési tevékenység nagyüzemi alkalmazásának lehetőségeit kutató modern elméletek ma már elképzelhetetlenek az általa felállított hipotézisek nélkül. Innovációs elméletének másik oldala a vállalkozói mentalitás szociológiai és pszichológiai összetevőinek a vizsgálata is hasonlóan megtermékenyítőleg hatott, s a modern szociális gazdasági modellek, társadalmi vállalkozások kutatásának egyik kiindulópontja is ez.

Schumpeter szerint innováció minden olyan folyamat, tevékenység, amely korábban nem volt jellemző az adott területre, de bevezetésre került, és jelentősen javított a terméken (árú vagy szolgáltatáson), az eljáráson, a marketing módszereken; vagy új szervezési- szervezeti módszer került bevezetésre az üzleti gyakorlatban, munkahelyi szervezetben, vagy a külső kapcsolatokban. Fontos azonban, hogy egyértelműen csak a műszaki és technikai újítást

³ Schumpeter, Joseph (1980) A gazdasági fejlődés elmélete, KJK

tekintette innovációnak⁴.

A fejlett világ emberi közösségeinek második görbéje, ha tetszik társadalmi innovációja nemcsak technikai újítások (pl. mesterséges intelligencia, hálózati kommunikáció, Ipar 4.0 stb.) tudásgazdasági beruházások (képzés, szemléletformálás, életmódváltás stb.) révén tud csak produktívvá válni.

Bár a társadalmi innovációnak nincs egységesen elfogadott definíciója, az OECD által alkotott – fentebb hivatkozott – megközelítési mód véleményem szerint jól összefoglalja, amit a szakirodalom eltérő szerzői alkottak. A társadalmi innovációról alkotott nézőpontok talán legjobb közös metszete Zamf 1994-es nézőpontja, mely alapján: „Társadalmi innovációkkal új utakat, célokat eprünk el, legfőképp új szervezeti formákat, új szabályozásokat, új életstílust, amelyek a társadalmi változás irányát megváltoztatják, a problémákat könnyebben megoldhatóvá teszik es ezek értékesek, adaptálhatók es intézményesíthetők lesznek”.

Ha a konkrét feladatát nézzük (Borzaga, Defourny 2004 nyomán)⁵ a társadalmi innovációnak két feladata van. Egyik feladata, hogy a társadalmi-gazdasági változás következtében újonnan létrejött társadalmi és környezeti problémákat társadalmi eszközökkel oldja meg, a másik feladata az, hogy segítse az újdonságok átvételét a különböző társadalmi csoportok számára, javítsa az egyének és közösségek életminőségét. A társadalmi innováció segítségével létrejött új formációk, szervezetek elősegítik a társadalmi elkötelezettséget és növelik a társadalmi tőkét.

De a társadalmi innováció nemcsak új megoldások kidolgozása vagy átvétele, hanem egyben közösségi tanulás (Márkus és Kozma 2019)⁶ is egy problémamegoldási folyamat részeként. Kozma szerint társadalmi innováció ott keletkezik, ahol problémát kell megoldani; de megjelenésekor és elterjedése következtében az egész közösség tanul. Ezt nevezte ő „közösségi tanulásnak”.

Kihívások 2030 - A társadalmi innováció legfontosabb területei

⁴ Kézai Petra Kinga – Konczosné Szombathelyi Márta (2021) A rurális innováció európai és hazai mintái TÉR GAZDASÁG EMBER, 2021/1, 9, 51-75

⁵ Carlo Borzaga | Jacques Defourny (2004) The Emergence of Social Enterprise. The Emergence of Social Enterprise.. Hardback ISBN 9780415253017

⁶ Márkus E. & Kozma T. (2019, eds) Learning Communities and Social Innovations. Debrecen, CHERD & Debrecen University Press. <https://dupress.unideb.hu/hu/termek/> learning-communities-and-social-innovations/

Elfogadva, hogy a társadalmi innovációt változékényszer helyzetek erősítik, ismerjük fel, hogy a XX. század európai aranykora egyértelműen véget ért. Időközben egy jelentősen megváltozott globális gazdasági erőter alakult ki. Ebben a megváltozott világban közismert, hogy nemcsak a „nagy motor”, az amerikai gazdasági növekedés csendesült le (már jóval a Covid-19 pandémia előtt), de visszaesett az európai gazdasági növekedés is. Ellenben Ázsia elképesztő fejlődési ütemet diktál. Megváltozott az egyensúly a gazdaságban és ez a munkajövedelmekre alapozott társadalmi biztonságot, a nyugati jóléti szolgáltatásokat is veszélyezteti. Változásokra van szükség, mely a legfontosabb területeken - demográfiai folyamatok, közösségi fejlesztések, munkaerőpiaci kihívások, gazdaságszervezési módok, környezeti fenntarthatóság – társadalmi innovációért kiállt. Jó gyakorlatokból már nincs hiány, ám a pilot modellek egyelőre inkább széttartó, diverzifikált irányokba mutatnak, semmit egységes nyugati társadalomfejlődési modell felé.

Innováció a rurális térségekben

A rurális (és urbánus) térségek fejlesztésével kapcsolatban – a szubszidiaritás elvének megfelelő – területfejlesztéssel, vidékfejlesztéssel, városi terek funkcionális megújításával kapcsolatos modellek (pl. LEADER vagy a CLLD) igen eltérő eredményt hoztak az utóbbi évtizedekben. A kapcsolódó Uniós monitoring jelentések alapján az eredmények nem függetleníthetők adott térségek társadalmi, gazdasági és különösen participációs és közösségi kooperációs hagyományaitól, melyeket ráadásul a nemzeti szintű jogi szabályozás is erősen felül tud írni. Bár ezen fejlesztési formák mozgósítják a helyi lehetőségeket és erősítik a kapcsolatot a támogatott területek szereplői között, s várhatóan az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedési potenciál felszabadításával járulnak hozzá az EU stratégiai céljaihoz, ám az Unión belüli fejlettségbeli különbségeket alapvetően nem tudták mérsékelni. Az olyan pénzügyi támogatásokat érintő területeknek, mint a vidékfejlesztési források vagy éppen a munkaerőpiachoz kapcsolódó támogatási formák, a jogosultságok és kötelezettségek szabályozása, vagy éppen a munkaügyi igazgatás és ellenőrzés rendszere, a gazdasági működést vagy az adókönyvetet, vagyoni viszonyokat szabályozó jogágak szabályai sokkal dinamikusabban kell(ene) változniuk igazodva a társadalmi innovációs szükségletekhez.

Ha a jogalkotók az olyan, rapid módon változó, külső tényezőknek⁷ kitett területeken, mint a gazdaság vagy a foglalkoztatás támogató közeget szeretnének biztosítani a sikeres

⁷ pl. globális vállalatok által uralt piaci viszonyok, transznacionális szervezeti formák

alkalmazkodáshoz, gyakrabban kellene innovatív technikákhoz nyúlni, korábban nem létező gazdasági, foglalkoztatási partnerségeket vagy éppen kapcsolódó pénzügyi formákat, módszereket kitalálni.

Kiemelt fontosságú társadalmi innovációs jó gyakorlatokat megvalósítani a rurális térségben. Az OECD is úgy határozta meg, hogy a rurális térségek olyan teret tudnak adni a társadalmi innovációnak és a társadalmi vállalkozásoknak, melyek tovább fejleszthetők, adaptálhatók más térségekben is. A helyi lakosok a társadalmi innováció által olyan plusz társadalmi tőkéhez juthat, hogy lehetőségük legyen a hiányzó szolgáltatásokat pótolni vagy helyi eszközök felhasználásával új társadalmi szolgáltatásokat nyújtani. Az az innováció tehát ismételten gazdasági növekedés kulcsa. A hazai szakirodalomban a rurális innováció fogalmát Rechnitzer János és Grosz András (2005, 122–123)⁸ az alábbiak szerint határozta meg: „A gazdasági térben végzett olyan tevékenység, amely a helyi emberi és természeti erőforrásokat képes beépíteni, hasznosítani a fejlesztés folyamata során, akár úgy, hogy a helyi lakosságot képzés arán bevonja, akár úgy, hogy a térségbe képzett munkaerő áramlik, mely a helyi társadalom képzettségi szintjét, demográfiai összetételét hosszabb távon változtatja meg. A gazdasági innováció előbb vagy utóbb kihat a helyi társadalomra, helyet készít a további újdonság befogadására alkalmas társadalmi térnek. Minderre azért van szükség, mert a társadalom megújítására és nyitottá tétele nélkül a zárt (kívülről nézve nyugodt, csendes, idilli) közösség nem képes az újdonságok befogadására. A vidék innovációjának főleg annak sajátosságaiból kell erednie.”

A nemzetközi szakirodalomban tekintve a rurális innovációt, a brit rurális térség kutatói az NESTA (az egyik brit innovációs ügynökség) tanulmányukban a rurális innovációt a vidéki gazdaság, illetve a társadalom életében bekövetkezett új vagy újszerű változásként határozták meg, amely új gazdasági vagy társadalmi értéket ad a vidéki élethez (Mahroum et al., 2007)⁹. Ez egybevág az Uniós tapasztalatokkal is. A vidéki térségek gazdasága egyre jobban hasonlít ugyanis a gazdaság többi részéhez, de rurális területeken azonban továbbra is fennállnak a hagyományos kihívások, gyengeségek: pl. a szűkös vállalkozói környezet és a gyenge tudásbázis. A vidéki területek innovációjának ösztönzése érdekében fontos, hogy a kormányzat

⁸ Rechnitzer J.–Grosz A. (2005) Régiók és nagyvárosok innovációs potenciálja Magyarországon. MTA Regionális Kutatások Központja, Budapest.

⁹ Mahroum, S.–Atterton, J.–Ward, N.–Williams, A. M. Naylor, R.–Hindle, R.–Rowe, F. (2007) Rural Innovation. NESTA, London, UK. https://media.nesta.org.uk/documents/rural_innovation.pdf

támogassa a helyi partnerségeket, tudásátadásba és tanulásba fektessen be, és éppúgy megcélozza az egyéneket, mint a vállalkozásokat.

A brit tapasztalata, hogy ahogy a vidéki gazdaságok távolodnak az olyan hagyományos iparágaktól, mint a mezőgazdaság, a bányászat és a tengerparti turizmus, a rurális területek fokozatosan egyre kevésbé különböznek az urbánus területektől.

A rurális társadalmi innovációt folyamatként is lehet értelmezni (Raina és szerzőtársai, 2011)¹⁰, amely során a vidéki térségben a rendelkezésre álló tudást, technológiát és információt társadalmilag haladó, gazdaságilag hasznos tevékenységre használják az térségi szereplők (egyének, közösségek, szervezetek). A rurális társadalmi innováció kulcs eleme a hálózatok fontossága.

Az OECD 2022-es jelentése szerint¹¹ termelékenység globális lassulása közepette a vidéki területek társadalmi innovációs potenciáljának felszabadítása fontosabb, mint valaha. A vidéki területek boldogulását segítő támogatásról szóló sorozat részeként kiadott tematikus jelentés először a vidéki helyeken már előforduló sokrétű innovatív gyakorlatokat tárja fel, és a hagyományos tudományos és technológiai intézkedéseken túl alternatív mutatókat javasol ezek megragadására. Ezután azonosítja azokat a politikai mozgatórugókat és szűk keresztmetszeteket, amelyek segítenek a vidéki vállalkozóknak, cégeknek és embereknek teljes mértékben mobilizálni növekedési potenciáljukat. Olyan kapcsolatot keres és mutat ki a rurális térség és az innováció között, mely szerint a rurális térségi innovációt elsősorban a helyi piac szerkezete befolyásol (ahol sajátos, jellemzően kis- és közép vállalkozások vannak jelen).

Városi társadalmi innováció

A szakirodalomban feltárt, ahogy a gazdaság is, másképpen működik a városban és a vidéken, a társadalmi innováció is más módon dinamikát mutat. Egy egyrészt mennyiségi eltérés (a városokban és azok agglomerációjában jóval több társadalmi innovációval lehet találkozni mint a falvakban), ugyanakkor a funkciójuk is eltérő. Míg a rurális területeken az átlagnál több innovatív erőforrást igényel az alapszolgáltatások megfelelő biztosítása, addig a városokban a

¹⁰ Raina, R.–Dorai, K.–Sulaiman, R.–Hall, A. (2011) South Asia Rural Innovation Capacity Benchmarking Workshop - Report. CPPr Working Paper, Centre for Policy Research New Delhi

¹¹ OECD Rural Studies (2022.09.18) Unlocking Rural Innovation, <https://www.oecd.org/publications/unlocking-rural-innovation-9044a961-en.htm>

környezeti fenntarthatóság, a kulturális sokszínűség fenntartása és a szociális szegregáció és a foglalkoztathatóság fenntartása esetében több az átlagnál a pilot program.

Ilyen pilot az ún. CLLD program. A CLLD angol mozaikszó (Community Led Local Development), mely magyarul annyit tesz: közösségvezérelt helyi fejlesztés. Olyan eszköz, mely integrált módon az alulról építkező helyi szintű fejlesztéseket támogatja helyi közösségek bevonásával, a legalább 10 ezer fő lakosságszámú városi akcióterületeken. A CLLD a vidékfejlesztésben alkalmazott LEADER gyakorlatát ülteti át a városi akcióterületek fejlesztésének érdekében. Az EU-s forrás helyben történő felhasználásról az ún. helyi akciócsoportok (HACS) nem csak dönthetnek, de a helyi szinten aktívan működő és tevékenykedő kedvezményezett kör kijelölésével fel is használják azt. Magyarországon a 2014-2020-as programozási időszakban a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP) 7. prioritását képező közösségvezérelt helyi fejlesztések, mint szakpolitikai eszköz bevezetésének célja pilot jelleggel a helyi közösségek megerősítése, a városok kulturális és közösségi életének megújítása, valamint a közösségi alapú gazdaságfejlesztés, fejlesztési módszerek elterjesztése volt, olyan alulról jövő kezdeményezések, melyek elsősorban a helyi igényeken alapulnak és komplex megoldási javaslatokat nyújtanak a helyi társadalmi rétegek legszélesebb bevonásával. A HACS-ok feladata volt a közösségvezérelt helyi fejlesztési stratégiák (HKFS) megalkotása és végrehajtása. A jogszabályi háttér az Európai strukturális és befektetési alapokra vonatkozó közös rendelkezésekről szóló rendelet (1303/2013/EU, CPR) és a 2014-2020 programozási időszakban az egyes Európai uniós alapokból származó támogatások felhasználásának rendjéről szóló 272/2014. (XI. 5.) Korm. rendelet (272/2014. Korm. rendelet) adta. Az előzetes értékelések alapján a CLLD talán a legsikeresebb eszköze volt a társadalmi innováció városi környezetének fejlesztésére, de túl nagy autonómiát adott a helyi közösségeknek, így magyar kormány a 2021-2027-es időszakban kivezette a fejlesztéspolitikai eszköztárból.

Az Európai Unió más módos is támogatja a városi társadalmi innovációt, az ún. URBACT program a fenntartható városfejlesztés érdekében megvalósuló tapasztalateserét és tanulást támogatta, több projekt tapasztalatára alapozva hasznos információkat fogalmazott meg a városvezetők, a döntéshozók és a civil szervezetek számára

Társadalmi innováció a munkaerőpiacon

A területi foglalkoztatási és gazdaságfejlesztési megállapodások (paktumok) létrehozása mögött az Európai Unió legfontosabb alapelvei húzódnak meg: a szubszidiaritás, a stratégiai gondolkodás, az innováció, a partnerség és a szociális biztonság. Ezek az alapelvek egyre hangsúlyosabban köszönnek vissza a stratégiai tervekben és a ráépülő támogatáspolitikában, valamint a támogatási eszközök felhasználást szabályozó pénzügyi jogi keretekben is. Az uniós regionális politika kimondott célja, hogy csökkentse a jelentős gazdasági, társadalmi és területi egyenlőtlenségeket, amelyek még mindig fennállnak Európa régiói között. Ha hagynánk, hogy fennmaradjanak ezek az egyenlőtlenségek, azzal az EU alapzatának fontos tartóelemeit ásnánk alá, például a nagy egységes piacot (benne a munkaerőpiacot), a közös valutát, az eurót és az európai területi autonómiákat.

A paktumok szempontjából talán a legfontosabb alapelv a szubszidiaritás elve, melynek jól ismert értelmében a közösségben a döntéseket a polgárokhoz lehető legközelebb kell meghozni. Ez azt is jelenti, hogy egy adott kérdésben csak akkor lehet európai uniós szinten dönteni, ha az hatékonyabb a nemzeti, regionális vagy helyi szintű döntéshozatalnál. A foglalkoztatási és munkaerőpiaci ágazatban a szubszidiaritás elve kifejezetten szorosan összefügg az arányosság és a szükségesség elvével is, amely szerint az uniós intézkedések, támogatások és kiegyenlítést szolgáló eszközök használata csak addig terjedhetnek, ameddig el nem érik a Szerződésben meghatározott célkitűzéseket. Bár a szubszidiaritás elvét először 1992-ben, az Európai Unióról szóló szerződésben¹² (5. cikk) fogalmazták meg és az Amszterdami Szerződés¹³ 1997-ben kibővítette az elv alkalmazási körét és kimondta például, hogy valamennyi jogszabályjavaslatot és területi beavatkozást meg kell vizsgálni a szubszidiaritás elvének teljesülése szempontjából is, igazi kiteljesedését csak a Lisszaboni Szerződés¹⁴ hozott tíz évvel később, 2007-ben. Ennek alapján még nagyobb érvényt kell(ene) szerezni a szubszidiaritás elvének, a szerződés ugyanis bevezette a tervezéskor széles körű helyi és regionális szintű konzultációk rendszerét, mely a területi paktumok szempontjából különösen fontos előírás.

Másik fontos alapelve a szociális biztonság kérdése. Az innovatív foglalkoztatási partnerségek mögött az a felismerés is meghúzódik, hogy az embereknek elsősorban a foglalkoztatás

¹² Maastrichti Szerződés, más néven az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) aláírás időpontja: 1992. 02. 07., hatálybalépés: 1993. 11. 01.)

¹³ Amszterdami Szerződés aláírás időpontja: 1997. 10. 02., hatálybalépés: 1999. 05. 01.

¹⁴ Lisszaboni Szerződés aláírás időpontja: 2007. 12. 13., hatálybalépés: 2009. 12. 01.

biztonságára van szükségük, kevésbé az adott munkahely megtartásának biztonságára¹⁵. A munkahelyváltások, illetve a munkahely elvesztésének gyakoribb előfordulása ugyanakkor azt is jelenti, hogy a munkahely elvesztése esetén a szociális védelem rendszerének kell közbe lépnie egyrészt a megélhetéshez szükséges minimális jövedelem biztosításával, másrészt a foglalkoztatás-, illetve munkaerőpiaci politika megújult eszközrendszerével, amely lehetővé teszi, hogy a foglalkoztatás minél előbb megkezdődjön más munkahelyen. Ez utóbbi eszközök közé tartozik az élethosszig tartó tanulás is, amely optimális esetben többszereplős; a munkáltatók, a munkavállalók és a munkaerőpiaci politika intézményei egyaránt elkötelezettek a képzés/továbbképzés nyújtása, illetve a képzésekben való részvétel mellett.

A munkaerőpiaci diszfunkciók nem orvosolhatók új eszközök, módszerek iránti nyitottság és rugalmasság nélkül, értve ezalatt akár az eljárásrendek, akár az új pilot programok indításával kapcsolatos pénzügyi és technikai segítség rugalmas biztosítását. A foglalkoztatási paktumok életében a rugalmasság a munkaerőpiac általános irányváltása mellett az egyes munkahelyek, illetve munkáltatók rugalmas munkaszervezéséről is szól, melyben az emberek össze tudják egyeztetni a munkájukat a magánéletükkel; naprakészen tarthatják tudásukat és szükség esetén rugalmas munkaidő-beosztásban dolgozhatnak. Ehhez értelemszerűen szükséges a képzés, továbbképzés, átképzés helyi elérhetőségének biztosítása is, ami ahhoz szükséges, hogy a munkavállalók szakmailag mindig naprakészek lehessenek és kibontakoztathassák képességeiket¹⁶.

A vállalkozások belső szervezetét és működését is érintő társadalmi innováció jelentősége abban áll, hogy a korszerű és jól szervezett vállalkozások sikeresebben bánnak az új tudással és az új termelési eljárásokkal. Ez gazdaságilag erősebbé teszi őket és egyidejűleg javítják a munkakörülményeket, a munkahelyek minőségét, a termelékenységet és ezzel együtt a helyi életminőséget is. A jobb teljesítményű munkaszervezeteket kevésbé hierarchikus felépítés, a munkavállalóknak a döntéshozatalba történő nagyobb mértékű bevonása, a dolgozók nagyobb önállósága és érdekesebb feladatok jellemzik. A munkaidejük alakításában élvezett nagyobb szabadság pedig segíti a munkavállalókat munkájuk és egyéb feladataik, pl. a gyermeknevelés vagy képzésben való részvétel összeegyeztetésében.

¹⁵ Wilthagen, T. (2004): Balancing flexibility and security in European labour markets. Working paper at the Conference on Recent Developments in European industrial relations. SER.

¹⁶ Conti, S. and P. Giaccara (2001), Local development and competitiveness. Kluwer Academic Publishers

Az innovatív foglalkoztatási paktumok lényegi eleme a kooperáció, amelynek keretében a munkaadók, önkormányzatok, képzőintézmények, szociális intézmények, civil szervezetek, valamint a munkaügyi szereplők stb. közös stratégiát dolgoznak ki és összehangolják tevékenységeit az adott térség foglalkoztatási és gazdasági helyzetének fejlesztése céljából. A foglalkoztatási paktum vagy más néven partnerség már a nevében is viseli ezt, egy olyan nyitott együttműködési forma, ami azt jelenti, hogy bármelyik szervezet folyamatosan csatlakozhat a helyi partnerséghez. A partnerségi együttműködés fontos kiindulópontja ugyanis, hogy a foglalkoztatás színvonalának javítása, a munkaerőpiaci diszfunkciók kezelése nem nélkülözheti a munkaerőpiac szereplőinek összefogását, valamint a gazdasági és humán erőforrás stratégiák összehangolását. A célok érdekében szövetkező állami és helyi intézmények, szervezetek, forprofit és nonprofit gazdasági szereplők, munkaerőpiaci szolgáltatók, érdekképviseletek, önkormányzatok stb. együttműködési megállapodás aláírásával hozzák létre, alapítják meg a paktumot és hozzák létre a paktum munkaszervezeteit, határozzák meg az eljárásrendet és fogadják el a stratégiát. Ez a partneri együttműködés lehetővé teszi, hogy a munkaerőpiac különböző szereplőinek projektjei és tevékenységei egymást erősítsék, szinergikus módon hatékonyabbá téve azokat.

Összegzés

A társadalmi innováció a fejlett társadalmi-gazdasági térségek versenyképességének fenntartását közvetlenül szolgálja, a fenntartható társadalmi és gazdaság modellek humán feltételeinek megteremtése és fenntartása pedig a jövő egyik legfontosabb kihívása.

A ma ismert világot hamarosan totálisan átformálja a szemünk előtt zajló ipari-gazdasági és technológiai átalakulás. Az európai civilizáció eddig három ipari forradalmat élt meg, a gőzgépek, szerelőszalagok és az automatizáció forradalma után most egy teljesen új, ún. negyedik ipari forradalom zajlik. A legújabb ipari forradalomban a fizikai gépek és tárgyak már egy komplex információs hálózatba kapcsolódnak, a reálgazdaság egyetlen hatalmas, intelligens, komplex rendszerbe integrálódik.

Nem csupán a technológia térhódításáról van szó, hanem az üzleti folyamatok, kulturális szintek, munkaszervezési módok, a társadalmi viszonyok, az oktatás teljes paradigmaváltásáról is. Új munkakörök, új termékek, ellátási láncok, gyártási folyamatok, születnek, a kreativitás, a

kooperáció, a kapcsolatok, a kompetenciák pedig még értékesebbé válnak. Az átalakulásnak várhatóan azok a térségek lesznek a nagy nyertesei, amelyek a magas hozzáadott-értékű, sok humán befektetést igénylő termelésre rendezkednek be. Ehhez azonban a helyi társadalmi innováció szereplőinek egymással sokkal szorosabb együttműködéseket, területi és ágazati partnereségeket kell létrehozniuk és valós szakmai munkával, innovatív programokkal szükséges megtölteni a már létrehozott formális kereteket.